

Özel Hayatın Gizliliği Perspektifinden Birey – Devlet İlişkileri

Individual-State Relations from the Perspective of Right of Privacy

Recep TAYFUN, Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-posta: tayfun@baskent.edu.tr
Muharrem ÇETİN, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: cetinm@gazi.edu.tr

“*Magna est veritas et prevalebit*”¹ (Russell, 1994: 13)

Anahtar Kelimeler:

Demokrasi,
Güvenlik, Halkla
İlişkiler, Özel
Hayatın Gizliliği.

Öz

Vatandaşların devlete karşı güven beslemeleri ve kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri, ancak hukuki güvencenin sağlandığı bir hukuk devleti sistemi içinde mümkündür. Özel hayatın gizliliğinin korunmasına ilişkin yapısal düzenleme ve uygulamalar, hukuk devletinin işlevselliğinin doğal bir yansımasıdır. Bu yapı, bir yandan sağlıklı bir zeminde ilerleyen birey-devlet ilişkisini desteklerken, diğer yandan halkın yönetime katılımını sağlamakta ve hukuk devletinin varlığına anlam kazandırmaktadır. Çağdaş demokrasilerde kamu hayatının açıklığı ve özel hayatın gizliliği ilkelerinin varlığı kadar anlamlı olan, bu ilkelerle onların çatışma halinde olabileceği diğer değerler arasında başarılı bir “denge” kurulmasıdır. Sağlanacak bu dengenin başarısı da, günümüzde boyut değiştiren ve asimetrik sonuçlar doğuran risklerin gerçekleşmeden önlenmesinde saklıdır.

Çalışmada, özellikle son dönemde yaşanan olayların yarattığı risklerin önlenmesinde kullanılan yöntemlerin özel hayatın korunması açısından taşıdığı değer ve kurumların birey-devlet ilişkileri açısından üstlendiği sorumluluklar halkla ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Keywords:

Democracy, Security,
Public Relations,
Privacy of the
Individual's Life.

Abstract

It would be possible for citizens to have trust in the state and develop their personality freely only in a constitutional state where legal assurance is provided by a state of law. Structural regulations and practices towards the protection of private life are natural reflections of the functionality of the state of law. This structure, not only supports the relationship between individual and the state in a healthy ground but also ensures public participation to governance and thus adds a meaningful value to the presence of the state of law. In contemporary democracies, establishing a successful “balance” between principles and other values that may conflict with these principles is as much important and meaningful as the transparency of the public life and the existence of principles regarding the right of privacy. The success of this balance lies in the ability to prevent the risks that change dimensions today and generate asymmetrical consequences beforehand.

In the study, the value of methods used in preventing the risks triggered by recent events in the context of protecting private life and the responsibilities of institutions with regards to the relationship between the individual and the state is questioned from the perspective of public relations.

1 “Gerçek yücedir ve sonunda egemen olacaktır.” Latince özdeyiş.

Giriş

Demokrasi, hukuk düzeninin hâkim olduğu bir yaşam tarzıdır. Demokraside bireylerin birbirleriyle ilişkileri, davranış standartlarını belirleyen yasalarla düzenlenmiştir. Demokratik bir düzen olmaksızın temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınıp gelişemeyeceği bir gerçektir (Ünal, 1995: 302). Demokrasi, çağdaş dünyanın hâkim siyasal doktrindir. Bu bakımdan hemen her ülke, kendi siyasal rejiminin “demokratik” olduğunu ileri sürmektedir. Anayasamızın benimsediği demokrasi, anayasa hukuku ve siyaset bilimi literatüründe “özgürlükçü demokrasi”, “liberal demokrasi” gibi adlarla anılmaktadır. Özgürlükçü demokratik rejimlerin temel asgari özellikleri arasında, tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olması şartı bulunmaktadır (Özbudun, 2005: 82). Bu sürecin gerçekleşmesi için bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmasının önündeki engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Özgürlük ve **çoğulculuk**, demokrasi için yetmez. Demokrasi, düşünceler cumhuriyetidir, diyalogdur. Bu diyalogu; seçim, partiler, sendikalar, dernekler gibi sivil toplum örgütleri, baskı grupları sağlayacak, karar süreçlerine halkın sürekli katılımı gerçekleştirilecektir. Özgürlük açısından **çoğulculuk** amaç; **katılımcılık**, bunların gerçekleşmesi için araçtır. Yeter ki, katılım, halkın doğru bilgilendirilmesine dayansın. Tersine durumda halkın kararlara katılım süreci sağlıklı olmayacağı gibi tutarlı da olmayacaktır. Aldanmamak için doğru bilgi akışı zorunludur. Devlet sokaktaki insana yalan söyleyemez (Selçuk, 1999). Bireyin yaşadığı ortama ve çevreye dair doğru ve zamanında bilgilendirilmesi gerekir. Bu da, ancak, devlet ve toplum arasında sağlıklı işleyen iletişimle mümkündür.

Demokratik rejimlerde, kamu işlemlerinin açıklığı, özel hayatın ise gizliliği temel ilkedir. Bireyi en yüksek değer olarak gören, kişi haysiyetine saygıyı temel ilkelerinden biri olarak kabul eden liberal demokratik teori, bireyin maddi ve manevi varlığını, yaratıcılık yeteneğini serbestçe geliştirebilmesi için ona, devletin müdahale edemeyeceği özerk bir alan tanımayı vazgeçilmez nitelikte sayar. Böyle bir özerk alan, kişiliğin gelişmesi ve bireysel özelliklerin korunabilmesi bakımından zorunludur. Her sözünün dinlenebileceği veya her davranışının gözetlenebileceği, sınırlarının ve mahrem duygularının öğrenilebileceği endişesi, kişilik üzerinde son derece yıkıcı etkiler meydana getirebilir. Sürekli ve yaygın bir gözetleme uygulaması, bu uygulamaya doğrudan hedef olmayan bireyleri de olumsuz etkiler; onları da, düşüncelerini açıklamaktan, sosyal ilişkilere girmekten korkan pasif ve kişiliksiz insanlar haline getirebilir. Hatta daha ileri derecede ruhsal bozukluklara yol açabilir. Özel hayatın gizliliği ilkesi ile korunan, demokrasi açısından temel değer olan halkın, toplumun bütün üyelerinin hür kişilikleri, yaratıcı yetenekleri ve en geniş anlamda ruh sağlıklarıdır (Özbudun, 2005: 269).

Demokratik sistemlerde bazı istisnai durumlarda kamusal işlemlerin gizli yürütülebildiği durumların olduğu bir gerçektir. Ancak bu, özel hayatın gizliliğinin de yasalarla önceden belirlenmiş düzenlemelere bağlı kalması koşuluyla mümkündür. Ülke

güvenliğini sağlamak amacıyla izlenmesi gereken politikalar ve yapılan çalışmaların kamuya açık yürütülmesi söz konusu olamayacağı gibi, toplumun huzur ve güvenliğini sağlamak için örgütlü suçların önlenmesine yönelik faaliyetlerin de tüm yönleriyle açıktan yürütülmesi, işlemlerin fonksiyonel gereklerine ve özüne aykırı düşebilir. Ayrıca uluslararası bazı antlaşmaların da her yönüyle açıklanması, ülke ve toplum menfaatine aykırı sonuçlar doğurabilir.

Demokratik sistemlerde birey, bir başka bireyin hak ve özgürlüklerine taciz ve tecavüz etmemek koşuluyla, hak ve özgürlüklerini hiçbir engelle karşılaşmadan kullanabilir. Bireyin can ve mal güvenliği, düşünce ve inanç özgürlüğü ile teşebbüs ve mal edinme hakkı, demokratik yapıların temel değerlerindedir.

Özel hayatın gizliliğinin mutlak anlamda kabul edilmesi, demokratik sistemin diğer bazı değerleriyle çatışabilir. Örneğin özel hayatın gizliliğine hiçbir istisna tanınmaması, bazı suçların takibini veya önlenmesini güçleştirebilir; kamu düzeni ve millî güvenlik bakımından sakıncalı sonuçlar yaratabilir. Burada söz konusu olan, demokrasilerde kamu hayatının açıklığı ve özel hayatın gizliliği ilkelerinin mutlak anlamda uygulanması değil, bu ilkelerle onların çatışma halinde olabileceği diğer değerler arasında başarılı bir “denge” kurulmasıdır (Özbudun, 2005: 270). Sağlanacak bu dengenin başarısı da, günümüzde boyut değiştiren ve asimetric sonuçlar doğuran örgütlü suçların ve yarattığı risklerin gerçekleşmeden önlenmesinde saklıdır. Yaşanan çarpıcı örnekler özgürlükler dengesini de, olumsuz etkilemektedir. Çoğu zaman aradaki denge bireyin aleyhinde gelişmekte ve bozulmaktadır. Liberal demokrasi kuramı, birey-devlet ilişkisi için çizdiği, devlete karşı birey özgürlüğünü güvence altına alan ve devletin birey yaşamına karışmasını asgari ölçekte tutan çerçevenin belirgin ölçüde değişmesi durumunda oluşacak sorunları, meşruluk sorunu olarak tanımlamaktadır (Uysal, 1998: 22). Bu bağlamda, toplumda oluşacak risklerin yönetilmesi ve önlenmesinde istihbarat hizmetlerinin başarısı; bir yandan özgürlükler dengesinin oluşumuna ve korunmasına katkı sağlarken, diğer yandan kamu hizmetlerinde sürdürülen halkla ilişkilere dinamizm ve işlevsellik kazandıracaktır. Etkili halkla ilişkiler çalışmaları ile toplum, karşılaşılması muhtemel sorunların ve risklerin bertaraf edilmesinde istihbari çalışmaların ne kadar gerekli ve önemli olduğunu kavrayabilecektir.

İnsan Hakları ve Temel Hak ve Özgürlükler

Hür ve demokratik toplumlarda kişilere tanınan haklar ve özgürlükler çeşitli terimlerle adlandırılmaktadır. Bu konuda “Kişi Hürriyetleri”, “İnsan Hakları”, “Temel Haklar” ve “Kamu Hürriyetleri” terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. “İnsan Hakları” bu alandaki terimlerin şüphesiz ki, en genişidir. İnsan hakları; kişinin varlığı ve bu varlığın bir unsuru olarak sahip olduğu beden, sağlık ve yaşam gibi maddi değerlerinin yanı sıra; şeref, itibar, sırlar ve haberleşme gizliliği gibi manevi değerlerini de ifade eder. Bir yandan insanın onurunu korumayı, bireyin maddi ve manevi gelişimini sağlamayı amaçlarken, diğer yandan insanın içinde yaşadığı toplum için evrensel değerler oluşturma

fırsatı sağlar (Kuzu, 1994: 207). Bireyin yaşama hakkı en temel evrensel değerdir. Yaşama hakkı; birey için, temel gereksinimlerini karşılayabileceği sağlıklı ve güvenli bir çevre ve ortam, nitelikli eğitim ve öğrenim görme, inanç ve düşünce hürriyeti, özgür olarak seyahat etme ve iletişimde bulunma, can ve mal güvenliği ile mahrem hayatının korunmasını kapsar. Bu da, insanlığın belli bir gelişme çağında, teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken “ideal” bir haklar listesini ifade eder. Yani, “olması gereken” ve “ulaşılacak hedefler programı” alanında kalan bir düzenlemeler manzumesi akla gelmektedir.

“Kamu hürriyetleri” bu ideal programın gerçekleşmiş kısmıdır. İnsan haklarının devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan şeklini ifade etmektedir. Kişi hakları, çağdaş haklar ve özgürlükler katalogunun, özellikle klasik haklar ve özgürlükler kısmını karşılamak üzere kullanılabilir (Kapani, 1976: 3). Temel haklar ve özgürlükler ise, “Kamu Hürriyetleri” yerine sıkça kullanılan bir kavramdır. Benzeri bir yaklaşım 1961 ve 1982 Anayasaları’nda da görülmektedir. “Temel Haklar” bazen “İnsan Hakları” kavramının karşılığı olarak da kullanılmaktadır (Kuzu, 1994: 208). “İnsan hakkı”; sadece kapsamı belirsiz bir genel ilke olarak değil, maddi ve manevi boyutları ile tam olarak bireye tanınmıştır (Hatemi, 1994: 29). İnsan hakkının tam olarak tanınmış olması için varlığına anlam veren yaşam hakkı ve özel hayatının güvence altına alınmış olması gerekmektedir.

Özel Hayatın Gizliliği ve Haberleşme Özgürlüğü

Uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, örgütlü suçlar ve yasadışı göçlerin iç güvenliğe yönelttiği yeni tehdit ve riskler, istihbarat teşkilatlarının kapasitelerinin artırılmasına yönelik girişimleri haklı çıkarmıştır. Özellikle 11 Eylül sonrası gelişmelerin ardından nitelikli istihbarat, bir zorunluluk olarak görülmeye başlanmıştır. Saldırlardan sonraki aylarda pek çok devlet istihbarat teşkilatlarını, iletişimin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yeni yetkilerle donatmıştır (Born, 2003: 64). Ancak bu düzenlemelerin ardından özel hayatın gizliliğine müdahale edildiğine dair tartışmalar, kamuoyunun gündemini en çok meşgul eden konuların başında gelmektedir.

Her demokratik hukuk devletinde kişilere, maddi ve manevi varlıklarını istedikleri gibi geliştirip şekillendirebilecekleri özgür bir hayat alanı tanınmaktadır. Özel hayatın gizliliğinin kabul edilmesinin amacı, kişinin düşünsel sağlığı ve saygınlığını korumak, insan kişiliğinin özgürce gelişmesine imkân tanımaktır. *Ona, kendisi ve yakınları* ile baş başa kalabileceği, devletçe ve başkalarınca tedirgin edilemeyeceği bir özel dünya ve bir özerk alan sağlamaktır. İngilizcede “privacy” adı verilen ve “mahremiyet” olarak tercüme edilebilen bu kavram, özel hayatın korunmasındaki üç unsuru-kişinin üzerinin, özel eşyasının aranmaması ve bunlara el konulamaması, konutuna girilememesi ve özel haberleşmesinin gizliliğine dokunulmamasını- kapsamaktadır (Özbudun, 1977: 265)¹. Bu unsurlar bireyin özel yaşantısı kadar sosyal yaşamının temellerini de oluşturmaktadır. Bireyin sosyal çevresi ile sağlıklı ve dengeli ilişkiler geliştirmesi, öncelikle bireysel

¹ Bu hakka, “yalnız bırakılma hakkı” (*the right to be let alone*) adı da verilmektedir.

anlamda güven algısıyla yakından ilgilidir. İnsanların birbirlerine güvenmesi, istikrarlı bir demokrasi için de hayati bir önem ve değer taşımaktadır (Fukuyama, 2000: 14). Bu güvenin oluşumunu sağlayan ve yaşamı anlamlı kılan temel saik, bireyin kendine özgü dünyasında yaşadıklarına dair sahip olduğu özel sırlarıdır.

Bireyin başkalarıyla olan ilişkileri, gizlilik veya açıklık dereceleri bakımından, içice geçmiş birtakım bölgelere ya da çemberlere benzetilebilir. «Çekirdek benlik» (core self) olarak tanımlanan en iç çember, kişinin kimseyle paylaşmadığı *mutlak sırları*, onun en gizli duygularını, düşüncelerini, ümitlerini, korkularını, dileklerini içine alır. Bu çember, bireyin tam anlamıyla kendisiyle baş başa kalacağı bir alan, onun kişiliğinin nihaî sığınağıdır. İkinci çemberde, kişinin kural olarak ancak en yakınlarına açacağı *nispi sırlar* vardır. Daha sonra, arkadaş ve dost çevresiyle paylaşılan duygu ve düşünceler çemberi gelir. En dışta, kişinin herhangi bir kimseye açıklamaktan veya kamunun bilgisine sunmaktan çekinmediği konular bulunmaktadır (Özsunay, 1974: 91–93).

Sırlarının başkaları tarafından öğrenildiğini, özel hayatının başkaları tarafından izlendiğini düşünen kişi, toplum karşısında kendisini çıplak kalmış, ayıplama konusu olmuş ve özel hayatının gizliliklerini öğrenenler karşısında oyuncak haline gelmiş hisseder. Bu durumdaki kişilerin ciddi psikolojik sorunlar yaşaması kaçınılmazdır. Bu sürecin yarattığı etkilerin bireyin devlete olan bakış açısını da etkilemesi pek olağan görülmektedir. Gerçekten de, özel hayatlarının başka kişiler tarafından veya kamu görevlileri tarafından izlendiğini, ailesi ve arkadaşlarıyla yaptığı konuşmaların başkaları tarafından dinlendiğini düşünen insanlardan oluşan bir toplum, ürkek ve korkak insanlardan oluşan bir topluma dönüşebilir (İmre, 1974: 150). Kişilerin kendilerini güvende hissetmeleri, diğer insanlarla sağlıklı ilişki kurabilmeleri ve kişiliklerini geliştirebilmeleri için, kişilerin özel hayatlarının gizliliği diğer kişilere ve özellikle de devlet gücüne karşı koruma altına alınmıştır (Kaymaz, 2009: 70). Bireyin özel hayatının korunmasına ilişkin güvence ve sahip olduğu özgürlük düzeyi, içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleri ile ilişkilerinin kalitesini belirleyici bir güce sahiptir. Bu gücün oluşturduğu destek, toplumsal dayanışmanın ve ortak aklın oluşumuna uygun zemin hazırlamaktadır.

Birey – Toplum İlişkisi

İnsanların büyük bir toplum içinde ve toplumu oluşturan diğer alt gruplarda yaşamaları, onları ve sosyal grupları birbirleri ile sürekli ilişkilere zorlar ve böylece her insan grubu, sosyal ilişkilerin bir tür şebekesi olarak ortaya çıkar. Bu ilişkiler ancak haberleşme (iletişim) yolu ile gerçekleştirilebilir. Diğer yandan, her insan toplumu, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve göreneklerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği birçok yetenekten oluşan bir kültüre sahiptir. Toplumun bireyleri bu kültürü sosyalleşme yolu ile kazanırlar (Dönmezer, 1982: 4). Toplumda sağlıklı bir sosyalleşme, bireylerin birbirleri ile rahat ve acabasız iletişim içine girmeleri ile mümkündür. Bu da

bireylerin birbirleri ile rahat ve endişesiz etkileşim içinde bulunmaları ile söz konusudur.

Sosyolojik anlamda “sosyalleşme” denilen süreçte insan kişi olmaktadır. Türünün bir ferdi olarak insan, bu anlamda kişiliğin potansiyel bir elemanıdır. **Kişilik**, en geniş anlamıyla, kişiyi diğer canlılardan ayıran maddi, manevi ve toplumsal özelliklerin tümünü ifade etmektedir (Işıқтаç, 2004: 53). Modern psikolojide kişilik, fiziksel, zihinsel ve ussal etkenlerin, kalıtımın, güdülerin, kültür ve çevreye ilişkin kavrayıcı ve yerleşmiş öğelerin bir tür birleşme alanı, çokluklar birliği (unitas multiplex) olarak anlaşılır (Köknel, 1982: 21). Kişiliği, kendisini oluşturan öğelerden biri olan karakter ile de karıştırmamak gerekir. **Karakter**, kişiye özgü davranışların (dürüstlük, gurur, cömertlik, gaddarlık gibi) bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel faaliyetlerine, çevrenin verdiği değeri ifade eder (Gürkan, 1995: 43). Canlılar arasında sadece insan diğer kişilerle paylaştığı değerlerin ve diğerleriyle olan farklılıkların bilincine sahiptir. Kişiliğin özel yanı olarak tanımlanan “**benlik**”, insanı insan yapan ve onu diğer kişilerden ayıran duygular, fikirler, niyetler ve değerlendirmeler bütünüdür (Işıқтаç, 2004: 54). Bu kavramlar –*kişilik, karakter ve benlik*–, birbirinden farklı anlamlar taşıyan ve fakat bireysel/toplumsal bir varlık olarak insanı biçimlendiren, hayatına yön veren kavramlardır.

Bir bütün onu meydana getiren parçalardan çok daha farklı bir anlam kazanır. Toplum da, bireylerin toplamından ibaret bir değeri değil, çok daha fazla ve farklı bir bütünü ifade etmektedir. İnsan, varlığının devamını toplum ve devlet sayesinde temin eder (Bolay, 1997: 18). Toplumu meydana getiren yegâne değer olması bireyi güçlü kılar; sahip olduğu varlığın değerini de öne çıkarmaktadır. Bu değer, birey-toplum arasındaki etkileşimin doğal bir sonucunu ve toplumsal bilinç düzeyini yansıtmaktadır. Bireyin sahip olduğu özgürlükler ve haklar, varlığına kazandırdığı anlamla birlikte, yaşamına yönelik müdahalelerin hem sınırlarını hem de koşullarını belirginleştirmektedir.

Kişilik Hakları ve Özel Hayat Kavramı

Çağdaş hukuk sistemlerinin temel olgularından biri de, kişilik haklarıdır (Gürkan, 1995: 48). Kişilik, kişiyi ve kişi olma sebebiyle sahip olunan hakların tamamını ifade etmektedir. Kişilik hakları ise, kişinin bu sıfatı itibarıyla sahip olduğu haklardır. Doğuştan, dokunulmaz ve devredilmez haklardır (Metin ve Eraslan, 1994: 37). Bu bağlamda, kişinin varlığı ve bu varlığının bir gereği olarak sahip olduğu bedensel bütünlüğü, sağlığı, geniş bir ifadeyle yaşamı gibi maddi değerler ile şerefi, haysiyeti, itibarı, özel hayatı ve sırları, mesleki ve ticari değerleri, ismi, görüntüsü ve bunlar üzerindeki hakları gibi manevi değerlerin tümü düşünülmelidir.

Bu çerçevede, kişilik ya da kişi haklarının “temel haklar” içinde özel bir konumu vardır. Temel haklar arasında esasen bir üstünlük sıralaması, başka bir ifade ile bir hiyerarşi bulunmamakla beraber, bu hakların birbirleriyle çeliştiği durumlarda kişilik haklarına öncelik verilmesi gerektiği kabul edilmektedir (Akıllıoğlu, 1995: 142). Özel hayatın gizli oluşu, “*kişiliğin en temel çekirdeği*” olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 2002: 531).

Özel hayat, kişilik haklarını oluşturan manevi değerlerden biridir. Özel hayatın kişisel bir varlık olarak korunması sayesinde kişiler, başkalarının takiplerinden ve bakışlarından uzak, kendi isteklerine uygun bir yaşam alanına ve böylelikle de kişiliklerini geliştirme olanağına sahip olmuşlardır. Kişilere böyle bir yaşam alanının tanınması ve bu alanın korunması gerektiği gerçeğinden hareketle, gerek ulusal, gerekse uluslararası kaynaklarda özel hayatı koruyucu hükümlere yer verilmiştir. İnsan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti esaslarına dayalı batı demokrasilerinde, “her insana, kimsenin karışamayacağı, istediklerini özgürce yapabileceği küçük bir dünya”nın yaratılması temel bir hak olarak kabul edilmiştir (Öztürk, 1992: 4).

Kişilik hakları içinde özel bir yere sahip olması bakımından özel hayat hakkı, demokratik bir hukuk devletinde vazgeçilmez niteliktedir. Çağdaş hukuk sistemlerinde geçerli olan anlayışa göre, kişi her yönü ile bir bütün olup, özel hayat da bu bütünün ayrılmaz bir parçası durumundadır. Bu itibarla, kişiliğini serbestçe geliştirebilmesi için bireye, kendisi ve yakınları ile baş başa kalabileceği, devletçe yahut özel kişilerce rahatsız edilmeyeceği özerk bir alan sağlanması gerekmektedir (Özbudun, 1977: 265). Bu bağlamda, kişi hak ve hürriyetleri ile devlet iktidarı arasında kurulması zorunlu hassas bir denge mevcuttur (Kuzu, 1994: 207). Bu dengeyi sağlayan özgürlük ve iktidar ilişkisi, aynı zamanda devletle vatandaş arasındaki ilişkilerin içeriği/niteliğini yansıtmaktadır.

Çağdaş demokrasilerde, sosyal bir varlık olan ve yaşamını ancak diğer insanlarla birlikte sürdürebilecek olan insanın hayatının genellikle iki yönü bulunduğu kabul edilir. Bunlar, hayatın “genel” ve “özel” yönleridir. Hayatın özel yönü de, “özel hayat” ve “hayatın gizli alanı” olmak üzere ikiye ayrılır (Tosun, 1977: 375). Özel hayatın korunması demokratik hukuk devletinin önceliklerinden biridir.

Özel Hayatın Korunması

Özel hayatın korunması, bireyin seçme bilincinin gelişmesi açısından da zorunludur. Bu, bireye değer veren bütün siyasal sistemlerde, gerçek bir sosyal ve psikolojik ihtiyacın sonucudur. Bireyin kendi hayatını dilediğince yönlendirebilmesi için neyi, kime, ne zaman, nasıl açıklayacağı ya da kimden neleri gizleyeceği konusunda kendi özgür iradesiyle karar verebiliyor olması, kişisel özerkliğin sağlanabilmesi, kişiliğin geliştirilmesi, bireyin kendi kendisini değerlendirebilmesi ve ruh sağlığını koruyabilmesi açısından gereklidir (Özbudun, 1977: 266).

Özel hayatın korunmasına ilişkin süreç çift yönlü bir görünüm taşımaktadır. Bir yandan gerçek kişilerin saldırılarına karşı korunan bireyin özel hayatı, diğer yandan koruma sisteminin güvencesi olan devletin saldırılarına karşı, koruma altına alınmıştır. Bu hassas bir dengedir. Devlet birimleri ve görevlileri kendilerinde bir hakmış gibi davranarak bireyin özel hayatını ihlal etmeye yeltenmemelidirler. Ancak, toplumun ve diğer kişilerin güvenliğini ve korunmasını tehdit eden durumlarda hukuk çerçevesi içinde kalınmak suretiyle bazı istisnalar söz konusu olabilir.

Özel hayatın temelini, “gizlilik” ve “bağımsızlık” kavramları oluşturur. Özel hayat, bireyin “dingin ve rahat bırakılma hakkına sahip olduğu, kendine özgü alanı ve kişi dokunulmazlığının devamını ifade eder.” Bireyin yaşamını ne şekilde sürdüreceğini, tercihlerini, davranış ve ilişkilerini kapsayan özgürlüklerin kökeninde bireyin bağımsızlık özlemi yatmaktadır. Bu anlamda bağımsızlık, kişinin yaşam biçimini, türünü, davranışlarını, kişisel eylemlerini ve ilişkilerini tercih etme hakkıdır (Kaboğlu, 1994: 164).

Günümüzde kişilerin özel hayat alanı daralmakta, özel hayata müdahaleler, özellikle mekanik ve elektronik gelişmeler neticesinde artmaktadır. Bilgisayarlarda kişisel verilerin depo edilmesi, elektronik iletişim, bir kimsenin sesini, haberi ve rızası olmaksızın dinlemeyi ve kaydetmeyi mümkün kılan cihazlar, aynı şekilde kişinin en mahrem hayat alanlarını görüntüleyebilen cihazlar vasıtası ile özel hayatın gizliliği bugün eskiye oranla çok daha kolay ihlal edilmektedir (Anayurt, 1997: 50). Teknolojideki gelişmelerin sınır tanımadığı günümüz dünyasında bireyin sesi, görüntüsü kendi bilgisi ve rızası olmadan kaydedilebilmekte ve kaydedilen ses ve görüntülerin de, kısa bir zaman diliminde yer kürenin her noktasına ulaştırılması söz konusu olabilmektedir.

Gelişmelerin üç temel alanda tehdit edici sonuçlar doğurduğu söylenebilir (Westin, 1970):

- “Elektronik gözetleme” (*electronic surveillance*) adı da verilen “fiziksel gözetleme”, (*physical surveillance*), optik veya akustik âletler kullanmak suretiyle, kişinin bulunduğu yerleri, davranışlarını ve konuşmalarını, onun bilgisi ve iradesi dışında gözetlemektir.
- “Psikolojik gözetleme” (*psychological surveillance*), kişinin özel hayatına ilişkin bilgilerinin, onun isteği olmaksızın, çeşitli sözlü ve yazılı testler, âletler veya maddeler kullanılmak suretiyle, elde edilmesidir.
- “Veri gözetlemesi” (*data surveillance*), bireyler ve gruplar hakkında çok çeşitli kamusal ve özel kuruluşlar tarafından toplanan dokümanter verilerin, bilgi işleme cihazları (özellikle bilgisayarlar) vasıtasıyla bir araya getirilmesi veya istenildiği anda mübadele edilebilir hale konulmasıdır.

Telefon dinleme ve izleme uygulamaları, hem elektronik hem de veri gözetlemesi kapsamında değerlendirilmektedir. Dinleme işlemi ağırlıklı olarak elektronik ortamda gerçekleşirken, izleme işlemi^{2*}, bu alana ilişkin verilerin değerlendirilmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Bu, kamuoyunu sıkça meşgul eden ve en çok yanlış anlaşılmanın yaşandığı alanların başında gelmektedir.

Dinleme konularında kamuoyunda yaşanan sorunların temel kaynağının genellikle iletişimi önleme amaçlı yasal müdahale uygulamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu alanda yapılan uygulamalar eleştirilerin odağında yer almaktadır. Ancak, çağdaş

² Bu alan, kamuoyunda sıklıkla telefon dinleme ile karıştırılan en önemli uygulama alanıdır. Dinleme yapılmadan elde edilen, kişilerarasındaki telefon görüşmelerine ilişkin verilerin tespitine yönelik uygulamalardır.

demokrasi ile yönetilen pek çok ülkede de benzer uygulamalar bulunmaktadır. Bu konuda kamuoyunun gerektiği şekliyle aydınlatılması, yaşanan/yaşanacak birçok sorunun önlenmesine sağladığı katkının yanı sıra, devlet-birey ilişkilerinde temel yapısal değer olan güven duygusunun inşasına olumlu etkilerde bulunacaktır. Özellikle iletişime yasal müdahale konusu ele alınırken önleme amaçlı yasal müdahalenin gerekleri ve ayrıntıları açıklandığı oranda tatmin edici sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Literatürümüze yeni giren bir kavram olan iletişimi önleme amaçlı yasal müdahale, özü itibariyle istihbarat amaçlı yapılan dinlemedir. Bu alana ilişkin değerlendirmeler yapılırken özellikle istihbarat hizmetlerinin nitelik ve öneminin de dikkate alınması anlamlı olacaktır. Önleme dinlemesinin koruyucu dinlemeden farkı, ilkinde henüz suç işlenmemiştir ve suçun oluşumuna ilişkin ön alma çalışması kapsamında iletişime müdahale edilmektedir. Oysa ki, koruyucu faaliyetler bir suçun işlenmesi sonrasında suç delil ve faillerine ulaşmak amacıyla yapılmaktadır.

Amerika'da yaşanan 11 Eylül olaylarının hemen sonrasında Londra, Madrid ve İstanbul'da yaşanan küresel bir nitelik kazanan terör olaylarının ardından özellikle önleme amaçlı dinleme konusunda uluslararası alanda köklü düzenlemelere gidilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde de önleme amaçlı dinleme konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. 10 Ekim 2015 Ankara ve 14 Kasım 2015 Paris'te gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında batılı liderlerin söylem ve demeçlerinden de anlaşılacağı üzere dinleme ve takip konusunda bazı yeni düzenlemeler yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu müdahalenin gerekleri ve usullerinin, özgürlüklerin sınırlandırılmasını kapsayıcı biçimde olacağı öngörülmektedir. Kaynağını uluslararası değerler ve düzenlemelerden alan bu sınırlamalar, devlet tarafından uygulanan özgürlük ve güvenlik dengesini muhafaza gayretleri ile kesişmektedir.

Özgürlük ve Güvenlik

İnsanlararası ilişkilerin genel düzenleyici kriterlerinden en önemli bölümünü oluşturan hukukla, sınırlı ve nispi ama sürekli bir özgürlük garanti edilmektedir. Hukuk düzeni, koyduğu yasaklar aracılığıyla herkes için sınırlı ancak güvenceli dar bir alan bırakır, doğal özgürlükler yerine hukuksal özgürlükleri sunar. Özgürlüğün üzerinde temelleneceği zemin olarak güvenliğin hukuk düzeninin başlangıç noktasının (Işıқтаç, 2004: 55–57) olduğu söylenebilir.

Temel haklar konusunda devlet, biri negatif diğeri ise pozitif olarak isimlendirilen iki tutumu birlikte göstermelidir. Hakkın korunması devlet yönünden bir karışmama, dokunmama niteliği ile negatif korumadır. Ancak, diğer kişilerin de özgürlük alanına

dokunmamalarının “güvenlik” kavramı ile doğrudan ilişkisi vardır ve korumanın pozitif bir nitelik alması bir tür zorunluluktur. Bu, aynı zamanda temel hak sisteminin de zorunlu bir ön şartıdır. Kişinin özgürlüğü diğerinin özgürlüğünün başladığı yerde biter. Bu durumda devlet, birey için herkese özgürlüğünü yaşayabilecek eşit hukuksal çerçeve koşulları sağlayan koordinatör olarak işlev görmektedir (Can, 2003: 96).

Özgürlük ve güvenlik alanına dair yaşanan geçmiş ve güncel olumlu/olumsuz tüm gelişmeler, dar anlamda bireyin kendi dünyasını, geniş anlamda ise birey-devlet ilişkilerini etkisi altına alırken; vatandaş-devlet etkileşimi nedeniyle hakla ilişkilere dair projeksiyon tutmaktadır.

*Elde etmeyi düşündüklerimizin içinde hiçbir şey,
bize halkın sevgisi ve beğenisi kadar
yararlı ve şeref verici olamaz.
Gabriel Boissy
(Tortop, 2003: V)*

Devlet Vatandaş İlişkileri

Devlet sözcüğü, batıda ancak 16. yüzyılda kullanılır. Bugün anlaşılan anlamda belli sınırlar içinde yerleşmiş insan topluluğu ve kurumsallaşmış bir siyasi örgüt olarak devlet bu dönemlerde belirir. Devlet kelimesi Türkçe’ye, “el değiştirme, elden ele geçme” anlamına gelen Arapça “devl” kökünden gelmiştir. Batı dillerinde karşılığı, “Stato”, “State”, “Staat” olarak kullanılır ve bir durumu, tutumu, ayakta duruşu ifade etmektedir. Devletin varlık ya da oluşturucu unsuru olarak, belli bir toprak üzerinde yaşayan insan topluluğu, inkar edilemeyecek doğal bir gerçeği ifade etmektedir. Günümüzde bu insan topluluğu millet kavramı olarak nitelendirilmektedir. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde millet, “birlikte yaşama isteğidir”. Ernest Renan’a göre “ulus bir ruhtur. Varlığı her gün yapılan bir plebisittir, tıpkı insanın varlığının hayatının sürekliliğini doğrulaması gibi” (Teziç, 2006: 110–111).

Toplumun teşkilatlanması yani “Devlet” ile “Birey”in kavranılması ve karşılıklı konumlanış şekli Devletin temel karakterini belirler (Aydınbaş, 1998: 478). Devlet, bireyler için çok önemli olan huzur ve güven içinde yaşama ihtiyacını giderme görevinden vazgeçemez. Aslında bu görev, devletin varoluş amacının da temelidir (Drucker, 1998: 16).

Tarihsel süreç incelendiğinde devlet vatandaş ilişkileri, karşılıklı güven ortamında gelişen hak ve özgürlüklerin varlığı ile paralellik göstermektedir. Bugün sahip olduğumuz demokrasi, hukuk devleti, insan hakları gibi evrensel değerler yoğun ve uzun süren mücadelelerin sonucunda kazanılmıştır. Uzun yıllar ilişkilerin yorumlanması, devletin halk için var olduğu anlayışı ile halkın devlet için var olduğu şeklindeki anlayış arasındaki ikilem üzerinde yoğunlaşmıştır.

Devletten bağımsız bir birey düşünülemez. Çünkü ‘birey olmak’ toplum içinde olmakla kazanılabilecek bir insani durumdur. Birey, anlamını ve ‘kavramını’ ancak ve ancak devlette –toplumda– bulur; böylelikle bireyin varlığı, devletin varlığıyla özdeş olarak, vatandaşlık kavramıyla anlam kazanır. Vatandaşlık, insan kavramına somut bir gerçeklik vermekte, ona kurumsal ve hukuksal garantilerle güvenceler sağlamakta ve gene bunu tarihsel, kültürel ve toplumsal bir çerçeveye yerleştirmektedir. Sağlam hukuksal ve kurumsal temellere dayanmayan demokratik yapıların vatandaşlık bilincini ortaya çıkarmasıysa imkânsız görünmektedir. Pederşahi yapıların yıkılması, şeffaflığın sağlanması ve demokratik kanalların açılması hem insan haklarının hem de vatandaşlık haklarının geliştirilmesi için elzemdır. Vatandaşlık haklarının korunması ve geliştirilmesi sadece devletlere değil, uluslararası alanda sıkı bir iş birliğine de bağlıdır (Özel, 2007: 583).

Vatandaşların devlete karşı güven beslemeleri ve kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri, ancak hukuk güvenliğinin sağlandığı bir hukuk devleti sistemi içinde mümkündür (Özbudun, 2005: 113)³. Hukuk devletinin varlığı ve niteliği, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik müdahalelerin önceden tespit edilmesi ve önleyici tedbirlerin geliştirilmesi ile anlam kazanacaktır. Bireyin en temel yaşamsal hak ve talepleri arasında yer alan değerleri özgürce kullanımı, doğal olarak içinde bulunduğu toplum ile sağlıklı ilişkiler kurabilmesine ve sosyalizasyon süreçlerinin işlevselliğine katkı sağlayacaktır. Teknolojik gelişmelerin çok hızlı ve yaygın bir biçimde yaşandığı günümüz toplumunun, Erich Fromm’un (1981) ifadesiyle “yeni insanı”, iletişim alışkanlıklarını ve toplumsal davranış kalıplarını değiştirmektedir. Kamuoyunun oluşum süreçleri, medyanın sürece yönelik etkileri ve kamusal alan uygulamaları, bireyin özel hayatının sınırları ve korunmasının gerektiği gerçeğini her geçen gün daha fazla öne çıkarmaktadır. Özel hayata ilişkin uygulamalar, bireyin kendi dünyasına yönelik doğrudan etki gücüne sahip olduğu gibi, dolaylı olarak içinde bulunduğu toplumla ilişkilerinin yönünü ve içeriğini de etkilemekte ve belirlemektedir.

İstihbarat Hizmetlerinin Halkla İlişkiler Açısından Önemi

Kurumlar, sorumlu olarak yaptıklarını göstermek için bir iletişim bağlantısına yani bir halkla ilişkiler fonksiyonuna ihtiyaç duyar (Grunig ve Hunt, 1984: 52). İletişimi

³ Hukuk devleti tanımı en kısa anlatımıyla; vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır.

yeniden inşa etmek ve böylece bireyler ve gruplar arasında insan ilişkilerini geliştirmek (L'Etang ve Pieczka, 2002: 173), insan-toplum bütünleşmesini yaratmak (Tutar ve Yılmaz, 2003: 279) halkla ilişkilerin amacıdır.

Halkla ilişkiler uygulamasında çalışmaların bir bölümü çevreye dönük “tanıtma” faaliyetleri kapsamında yürütülürken, bir bölümü de yönetimin karar almada bilgi eksikliğini gidermek, çevreyi tanımak, değişen koşulları ve onlara ilişkin halkın isteklerini öğrenmekle ilgilidir. Tanıma faaliyetleri ile kurumun yönetsel belleğini genişletme imkânı doğar. Bu bellek ne kadar genişse yönetimin alacağı kararlar da o kadar yerinde ve doğru olur (Kazancı, 2009: 151). Bir kuruluşun toplumun ilgi ve beğenisini kazanması, toplumun sorunlarını, beklenti ve isteklerini sadece fark etmesine değil, aynı zamanda bunlara cevap verici yönde etkin uygulamaları hayata geçirme kapasitesine de bağlıdır. Kuruluşlar, sosyal sorunlar ortaya çıkmadan önce bunları öngörebilir ve gerekli girişimlerde bulunurlarsa, çevreden gelecek olumsuz tepkiler de azalacaktır. Bu çaba, kamuoyunu anlamak, ona ulaşmak için kullanılacak mesajların daha iyi hazırlanmasına imkân sağlayacaktır (Yatkın, 2003: 15).

Bu perspektiften bakıldığında halkla ilişkiler, “toplumsal gereksinmeyi en iyi biçimde karşılamak, çevreden gelecek uyarılarla, dilekleri göz önüne alarak örgütsel davranışta bulunmak için yapılan çalışmalar” olarak tanımlanmaktadır (Kazancı, 2009: 75).

Halkla ilişkiler temelde yönetsel bir işlemdir ve bu niteliği ile doğrudan bir siyasal misyon yüklenmez. Ancak, kamu yönetiminde halkla ilişkiler uygulaması nihai olarak bir yandan yönetimin etkililiğini artırarak toplumda yönetime karşı bir güven duygusunun gelişmesini amaçlar; bir yandan da bazen kimi sorunların doğmasını, kimi sorunların krize dönüşmesini engelleyerek sistemin sürekliliğine katkıda bulunur (Uysal, 1998: 21). İstihbarat hizmetlerinin halkla ilişkiler açısından üstlendiği rol dikkate alındığında, katkının düzeyi ve içeriği kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Bir ülkenin kurumlarına kudret veren, halkın desteğidir (Arendt, 2009: 54). Çevrede olup biteni görmeyen ve bununla ilgili bilgileri elde edip sağlıklı bir düzen kurmayan, halkla birlikte düşünemeyen yönetim biçimleri sorunlar içinde sürekli bocalar. İletişim alanında çok sık tekrarlanan “haberdar değilsen canlı da değilsin” ya da “haberdar değilsen yönetmezsin” deyişi, tanımanın önemini çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Halkla ilişkilerin çağdaşlığı, yüzyılımızın gereklerine uygun düşmesinin en önemli nedeni, ne ideoloji aşılama, ne de halkı aydınlatma görevinde yatar. Onun en can alıcı ve önemli uygulaması, halkın tepkilerini öğrenerek, yönetimin kendine yol belirlemesine yardımcı olabilmesidir (Kazancı, 2009: 152). Bu yardımın gerçekleşmesi ve kalıcı olması, kamuoyunun ihtiyaçlarının, talep ve beklentilerinin yakından takip edilmesi, dolayısıyla kamuoyunu anlamakla doğru orantılıdır.

Halkla ilişkiler, yönetimin eylem ve işlemlerini halka onaylatmak çabası değil, eylem ve işlemleri yönetilenle etkileşerek gerçekleştirmek ve böylece kendiliğinden oluşan bir onay elde etmektir. Gelişen ve genişleyen kişi hak ve özgürlükleri, ister kamusal, ister özel

tüm kurum ve kuruluşları toplumun onayından geçmeye mecbur etmektedir. Kurumlar “güvenilir” imaja sahip olmak suretiyle içinde yaşadıkları toplumun onayını ve desteğini alabilirler (Kazancı, 2009: 67). Bu yönüyle halkın güven algısını yansıtan uygulamaların içeriği, aynı zamanda kamusal meşruiyet açısından önemli ipuçlarını da barındırmaktadır.

Devlet–vatandaş ilişkisinin işlevselliği ve dengesi kamu kurumlarının tutumları ile yakından ilgilidir. Karşılıklı etkileşime dayanan bu süreci etkileyen önemli etkenlerden biri de, hem oluşumu hem de sonuçları bakımından “gizlilik”dir. Gizlilik halkla ilişkileri engellemekle kalmaz, sosyal ve siyasal alanlara uzanan etkileri nedeniyle, ülkede “ussal kamuoyu”nun⁴ oluşumunu da engeller. Yönetilenlerin duraksamasına, yanılması, yanlış seçeneklere yönelmesine neden olur. Ülkemizde gizliliğin anatomisi incelendiğinde sadece kamu sektöründe değil, özel sektörde de bu tür bir eğilimin yaygın (Kazancı, 2009: 85) olduğu görülmektedir. Gizliliğin olduğu yerde demokrasi yoktur, demokrasi bir açıklık rejimidir (Gökmen, 1996).

Demokratik devlette hak ve özgürlüklerin gelişiminin sağlanması ve istismarların önünün alınmasında istihbarat hizmetleri önemli roller üstlenmektedir. Bunun iki temel amacı vardır. Biri özgürlükleri korumak ve istismar edilmesine engel olmak; diğeri ise devletin vatandaşlarıyla birlikte kalkınmasına yardımcı olmaktır. Bu yaklaşım, halkla ilişkiler uygulamalarına da önderlik etmektedir. Çünkü, demokratik toplumlarda istihbarat hizmetleri araç olarak psikolojiyi kullanır. Bilir ki, inandırma ve ikna en iyi ve etkili mücadele aracıdır (Çınar, 1997: 618). Başarılı sonuçlar, hem vatandaşın devlete olan güven duygusunu derinleştirecek hem de hizmetlerin sunumunda halkın desteği olarak geri dönecektir. Güvenlik hizmetini veren birimlerin halkın güvenini kazanmasının taşıdığı değer, tam olarak burada ortaya çıkmakta, sürecin seyrini ve yönünü belirlemektedir.

İstihbarat hizmeti sunan birimler, devlet ve toplumun güvenliğiyle onun yaşamsal çıkarlarının korunmasına yönelik enformasyonun bağımsız analizini gerçekleştiren, devletin kilit önemdeki teşkilatlarından. Yürütmeye bağlı olarak çalışsalar da, faaliyetlerinin gözetiminde parlamento çok önemli bir rol üstlenir (Born, 2003: 64). Günümüzde enformasyon kaynaklarının artması kamuoyunun birçok konuda ve hızlı bir biçimde bilgilenmesini sağlamaktadır. Halkla ilişkiler açısından kurumların hizmet sundukları kamularıyla karşılıklı etkin ve güvenilir iletişim kurabilmeleri açısından *tanıtma* faaliyetlerine vereceği önem de dikkate alındığında, gerçekleştirilenlerin kamuoyuyla paylaşılması gerekmektedir. Demokratik ülkelerde istihbarat halkı korumak için varsa, o zaman halkın da kendisinin nasıl korunduğunu bilme ve gerektiğinde katkıda bulunma hakkı vardır. Demokratik devlet halkı için vardır (Çınar, 1997: 618). Halkını mutlu edemeyen ve gereksinimlerini karşılayamayan devletin kamusal meşruiyeti ortadan kalkar.

4 “Ussal Kamuoyu” olaylar ve gelişmeler konusunda farklı birçok kaynaktan beslenen kümelerin oluşturduğu kamuoyu olarak tanımlanır. Kamuoyunun doğru sonuçlara varması, onun bilgi alma gücüne, değişik kaynaklarca ve değişik kanallardan aydınlatılmasına bağlıdır. Doğru ve yerinde olan yönetsel eylemlerin kamuoyunca benimsenmesi onun bilgice beslenmesiyle yakından ilgilidir. Bir başka tanımla tartışmalı konularda uyuşabilmenin önkoşulu her iki yanın aydınlatılmasıdır. Ussal kamuoyu, şeffaflığı ve açıklığı benimseyen ve uygulayan ülkelerde daha yaygındır.

Hedef kitlenin önemini ve kamunun taleplerini gerçekleştirmeden bir kuruluşun başarılı olamayacağı bilinmektedir (Okay ve Okay, 2007: 189). Günümüzde kuruluşun toplumsal sorumluluğuna çağdaş halkla ilişkilerde daha fazla önem verilmektedir. Eğer bir organizasyon, hedef kitlesine karşı toplumsal bir sorumluluk üstlenmiyorsa, onun halkla ilişkilerin fonksiyonlarına da ihtiyacı yoktur (Grunig ve Hunt, 1984: 52). Halkla ilişkiler, ilk bakışta bir örgütün, malın veya *hizmetin* tanıtımı şeklinde algılanmaktadır. Habermas'a göre (2003: 327) kamu yararı öne sürülerek yürütülen bu tür çalışmaların işlevi; bir malın veya hizmetin tanıtılıp satılmasının daha da ötesine geçerek, firma veya sektör adına siyasal kredi sağlamak ve onlara kamusal otoriteye duyulan türden bir hürmet kazandırmaktadır.

Halkla ilişkiler iki yönlü ilişkiye dayalı bir iletişim süreci üzerine oturur ve gerçekleri yansıtır (Kazancı, 2009: 76). İki yönlü iletişimin özelliklerini en iyi yorumlayan kuramsal görüş iki yönlü simetrik halkla ilişkiler modelidir. Taraflar arasında etkili olduğu kadar, dengeli bir iletişimi de benimseyen model, hedef kitlenin görüşleri alındığında ve ihtiyaçları belirlendiğinde, kuruluşun kendisini buna göre biçimlendirmesine odaklanmaktadır. İletişim simetrik olduğundan kuruluşların aldıkları kararların isabet derecesi de artmaktadır. Böylece, hedef kitlenin görüşlerini değerlendirmesi ve kuruluşun sosyal sorumluluğunu uygulaması açısından, 21. yüzyılın çağdaş halkla ilişkiler anlayışını ortaya koymaktadır (Okay ve Okay, 2007: 187-192).

Demokrasilerde devlet hayatı, topluma bağlı olan ve devlet gücü tarafından desteklenen kollektif kuralların yapılmasını içerir. Onun içeriği, kamu ve özel, devlet ve toplum, meşru baskı ve gönüllü değişim, kolektif ihtiyaçlar ve bireysel tercihler arasında daha önceden varolan farklılıklara bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik gösterir. Değişimin dinamiklerinin belirlenmesi açısından “vatandaşlık kültürü” önemli bir rol oynamaktadır. Tolerans alışkanlıkları, karşılıklı saygı, dürüst hareket etme, uzlaşmak için hazır olma ya da devlet otoritelerine güven birey-devlet ilişkisinin niteliğini belirleyen bir özellik taşımaktadır (Kuzu, 1997: 106).

Sonuç

İstihbarat birimlerinin gözetiminin kendine özgü yöntemleri o ülkenin hukuksal geleneği, siyasal düzeni ve tarihsel faktörlerin etkisiyle biçimlenir. Örneğin İngiliz örfi hukukundan esinlenen ülkeler, gözetimin adli yönüne vurgu yapmaktadırlar. Buna karşılık yasama tarafından üstlenilen gözetim, kıta Avrupası ülkelerinde rağbet görmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ise yürütme, yasama ve federal düzeyde yargı alanlarında denetim mekanizmaları mevcuttur. Bazı demokratik ülkelerde istihbarat teşkilatlarının insan haklarını ihlal ettiklerine ilişkin iddiaları soruşturma ve bu soruşturmanın sonuçlarını halka duyurma yetkisine sahip, kamu denetçiliği (*ombudsmanlık*) kurumu oluşturulmuştur (Born, 2003: 66). Ülkemizde de yapılan son düzenlemeler ile 6328 sayılı ve 14/6/2012 tarihinde yürürlüğe giren Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununa bu kapsamda işlevsellik kazandırılabilir.

İstihbarat hizmetleri, hem yapılan işlemlerin doğası gereği hem de bireylerin özel hayatının gizliliği ilkesi nedeniyle üst düzey gizlilik gerektirir. Ancak bu gizliliğin ve elde edilen bilgilerin istismarını engellemek için iki temel boyut öne çıkmaktadır (Born, 2003: 64).

Öncelikle, istihbarat birimlerinin sahip oldukları bilgilerin korumayı amaçladıkları toplum ve siyasi sistem için bir tehdit halini almaması için; yürütme organı tarafından denetiminin yanı sıra bu teşkilatların açık bir **demokratik** ve **parlamentar gözetimine** büyük ihtiyaç vardır. Yalnızca bir denetleme ve dengeleme sistemi, yürütmenin ve parlamentonun istihbarat teşkilatını kendi siyasi amaçları doğrultusunda kullanımını önleyebilir.

Bir başka önemli boyut ise; demokrasilerde istihbarat teşkilatları etkin, siyasi açıdan tarafsız olmaya çalışmalı, mesleki ahlak ilkelerine bağlı olmalı, yasal yetki alanı dahilinde ve anayasal-yasal normlar ve devletin demokratik işleyişine uygun olarak görev yapmalıdır. İstihbarat servislerinin demokratik gözetimi, parlamento tarafından kabul edilen ve istihbarat yapılarının oluşturulmasına dair açık ve kesin bir **yasal çerçevenin oluşturulması** ile başlar. Bu yasal çerçeve dahilinde istihbarat hizmetlerinin yetkileri, işleyiş biçimleri ve tâbi olacakları denetim mekanizmalarına da yer verilmelidir

Halkla ilişkiler açısından **güven kavramı sine qua non** bir özellik taşımaktadır. İstihbarat hizmetlerinin gerçekleştirilmesi aşamasında yaşanacak olumsuzlukların bireylerin güven duyguları üzerinde yaratacağı tahribat, devlet-vatandaş ilişkilerini geniş bir alanda etkileyecektir. Vatandaşlık, demokrasilerdeki en belirleyici unsurdur (Kuzu, 1997: 106). Yaşanacak olumsuzluklar hem demokrasi hem de birey–devlet ilişkileri açısından da telafisi çok zor derin izler bırakabilecektir.

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin özünde her zaman var olan kavramlardan birisi de **kamu yararadır**. Bir halkla ilişkiler faaliyetinin yapılmasının temel nedeni kamu yararına hizmet etmektir (Okay ve Okay, 2007: 9). Halkla ilişkiler, yönetimin kamu yararına hizmet etme sorumluluğu bulunduğunu belirtir ve bunu vurgular. Yönetimin toplumsal değişimleri izlemesine yardım eder. Bu değişimleri etkili biçimde kullanarak toplumsal eğilimleri tahmin etmekte ilk uyarıcı sistem olma hizmeti görür (Varol, 1994: 14). Farklı hedef kitleleri bulunsa da, kamu hizmetlerinin ve istihbarat hizmetlerinin sürdürülmesinde hedeflenen kamu yararı anlayışı ortak bir özellik taşımaktadır. Optimum zamanlama ile hizmetin gerektirdiği gizlilik içinde sürdürülen işlemlerin sonuçlarının –**gerçekleşmesi önlenen bir olay**– ya da kamuoyunda yaşanan belirsizliği ortadan kaldırmaya yetecek kadar bilginin, en uygun iletişim kanalları aracılığıyla paylaşılması kamu yararı anlayışının yansıtılmasına katkı sağlayacaktır.

İstihbarat personelinin **eğitimi ve mesleki formasyonunda** uygulanan programların, yaşanan gelişmelere paralel olarak güncellenmesi gerekmektedir. Mevcut eğitim programlarında istihbarat hizmetlerin kamu hizmetlerinde halkla ilişkiler açısından önemi ile birey-devlet ilişkileri açısından üstlendiği rollerin değerlendirilmesi, sorumluluk bilincinin kazanılması ve geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

İstihbarat birimlerinin gözetimi ne şekilde yapılırsa yapılsın demokratik toplumlar bir yandan düzenli incelemelerle bu teşkilatların uygun ve yasal işleyişi ve hesap verilebilirliğini güvence altına almaya, diğer yandan da ulusal güvenliği koruma görevlerinde gizlilik ve verimliliklerini korumaya çabalarlar. Denetim ve hesap verebilirliği kolaylaştıran yapısal faktörler olarak, istihbarat hizmetlerinde kullanılan bilgilerin güncellenmesi, üzerinden belirli bir süre geçmesinin ardından gizli belgelerin kamunun kullanımına sunulmasına ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. **Bu bağlamda**; uzun zamandır yasa tasarısı niteliğinde olan Devlet Sırrı Kanun Tasarısının yasalaşma sürecine hız kazandırılması hem bir ihtiyaç hem de bir gereklilik özelliği taşımaktadır.

Kaynaklar

Akıllıoğlu, Tekin (1995). *İnsan Hakları*, Ankara: A.Ü. S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 17.

Anayurt, Ömer (1997). Strazburg İctihatlarında Türk ve Fransız Hukuklarında Telefon Dinlemeleri, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. 21. S. 197, s. 50.

Arendt, Hannah (2009). *Şiddet Üzerine*, Seçme Eserler 6, çeviren: Bülent Peker, Dördüncü Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydınbaş M. Emin (1998). “İnsan Hakları Bağlamında Devlet, Demokrasi ve Birey’in Yeri”, *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı*, Temmuz-Ağustos, Yıl: 4, Sayı: 22, ss. (476-483).

Bolay, S. Hayri (1997). Demokrasinin Felsefi Temelleri, Türk Demokrasisi Özel Sayısı, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 17, s.s.17–20. Ankara.

Born, Hans (2003). *Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi, İlkeler, Mekanizmalar, Uygulamalar*, Çevirenler: Esra Ortakan Kaliber, Alper Kaliber, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı.

Can, Osman (2003). “Üçüncü Kişilerden Kaynaklanan Temel Hak ve İhlallerin Anayasaya Aykırılığının Tespitinde ‘Neminem Leadere İlkesi’”, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi (HFSA) 8. Kitap, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul: 2003, s.96.

Çınar, Bekir (1997). Demokrasi ve Polis, *Yeni Türkiye Dergisi Türk Demokrasisi Özel Sayısı*, Yıl: 3, Sayı: 17, Eylül-Ekim, ss. 605–620, Ankara.

Dönmezer, Sulhi (1982). *Sosyoloji*, Sekizinci Bası, Ankara: Savaş Yayınları.

Drucker, Peter F. (1998). *Yeni Gerçekler*, Çev. Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 6. Bası, 1998, s. 16.

Fromm, Erich (1981). *Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum*, İstanbul: Say Kitap Pazarlama.

Fukuyama, Francis (2000). Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, 2. Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Gökmen, Yavuz (1996). Hürriyet Gazetesi, 08 Kasım 1996.

Grunig, J. E. ve Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Gürkan, Ülker (1995). *Kişilik Kavramının Evrimi*, Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No: 498, Ankara.

Habermas, Jürgen (2003). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, Beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hatemi, Hüseyin (1994). İslam'da İnsan Hakkı ve Adalet Kavramı, *İnsan Hakları Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği, 10–11 Aralık 1994, İstanbul, ss. 25–40.

Işıқтаç, Yasemin (2004). *Çocukların Birliği Olarak İnsan ve Güvenlik İlişkisi*, Ankara Barosu, İnsan Hakları Hukuk Kurultayı.

İmre, Zahit (1974). Şahsiyet Haklarından Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerinin Korunmasına İlişkin Meseleler, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 39, Sayı: 1–4.

Kaboğlu, İbrahim (1994). *Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul.

Kapani, Münici (1976). Kamu Hürriyetleri, 5. Basım.

Kaymaz, Seydi (2009). *Ceza Muhakemesinde Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kazancı, Metin (2009). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*, Sekizinci Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Köknel, Özcan (1982). *Kişilik*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kuzu, Burhan (1994). Türkiye'de Anayasal Planda ve Uygulamada İnsan Hak ve Hürriyetlerine Genel Bir Bakış, *İnsan Hakları Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, ss. 207–239.

Kuzu, Burhan (1997). Demokrasi ve Gereklere, *Yeni Türkiye Dergisi* Türk Demokrasisi Özel Sayısı, Yıl: 3, Sayı: 17, Eylül-Ekim, ss. 103–110, Ankara.

L'Etang J. (2002). "Kurumsal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler Etiği", *Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, derleyenler; Jacquie L'Etang ve Magda Pieczka, çev: Ayşe Elif Emre, Jacquie L'Etang, s. 153–188, Ankara: Vadi Yayınları.

Metin, İsmail ve Eraslan, Fetullah (1994). *Türkiye 'de Polis ve Kişi Hakları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Okay A. ve Okay A. (2007). *Halkla İlişkiler Kavram Stratejisi ve Uygulamaları*, İstanbul: DER Yayınları.

Özbudun, Ergun (1977). *Anayasa Hukuku Bakımından Özel Haberleşmenin Gizliliği*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, C. I, Ankara: Sevinç Matbaası.

Özbudun, Ergun (2005). *Türk Anayasa Hukuku*, Sekizinci Bası, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özel, Soli (2007). Küreselleşme Döneminde Vatandaşlık, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 24, ss. 577–583.

Özsunay, Ergun (1974). *Gerçek Kişilerin Hukukî Durumu*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 2610, İstanbul.

Öztürk, Bahri (1992). "Özel Hayatın Gizliliği ve Arama", *Manisa BD*, Y. 11, Sayı: 41.

Russell, Bertrand (1994). *İktidar*, Çev: Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi.

Selçuk, Sami (1999). Yargıtay Başkanı olarak 1999–2000 Adli Yılı açış konuşması, 6 Eylül 1999, Erişim Tarihi: 01.11.2015, <http://www.yargitay.gov.tr/sayfa/adli-yil-acilis-konusmalari/documents/acilisKonusma/1999-2000.pdf>

Tezcan, Durmuş (2002). İnternet Karşısında Özel Hayatın Korunması ve Adli Yardımlaşma, *İnternet Hukuku Sempozyumu*, İzmir: 2002.

Teziç, Erdoğan (2006). *Anayasa Hukuku*, 11. Bası, İstanbul: Beta Yayınları, s. 110–116.

Tortop, Nuri (2003). *Halkla İlişkiler*, Sekizinci Baskı, Ankara: Yargı Yayınevi.

Tosun, Öztekin (1977). *Özel Hayatın Gizliliği ve Bu Gizliliğin İhlalinin Suç Sayılması, Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında Türk Ceza Kanununun 50. Yılı ve Geleceği Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2270 İstanbul.

Tutar H. ve M. K. Yılmaz, (2003). *Genel İletişim Kavramlar ve Modeller*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uysal, Birkan (1998). *Siyaset, Yönetim, Halkla İlişkiler*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını No: 287, Ankara.

Ünal, Şeref (1995). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

Varol, Muharrem (1994). *Siyaset ve Halkla İlişkiler*, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Westin, F. Alan (1970). *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum.

Yatkin, A. (2003). *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık.